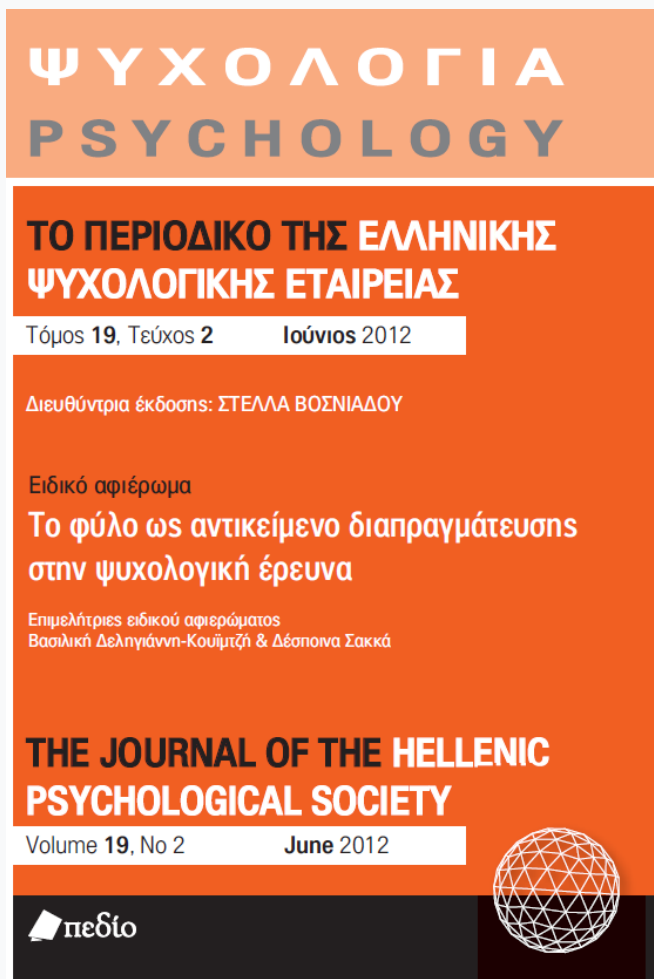

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 19, No 2 (2012)

Psychology, gender and identity: Contradictions, intersections and challenges

Λία Φίγγου

doi: [10.12681/psy_hps.23620](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23620)

Copyright © 2020, Λία Φίγγου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Φίγγου Λ. (2020). Psychology, gender and identity: Contradictions, intersections and challenges. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 19(2), 237–243. https://doi.org/10.12681/psy_hps.23620

Ψυχολογία, φύλο και ταυτότητα: Αντινομίες, διασταυρώσεις και προκλήσεις

ΛΙΑ ΦΙΓΓΟΥ¹

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος αυτού του σχολίου για τις εργασίες που φιλοξενοούνται στο παρόν τεύχος είναι να αναδείξει κάποια από τα σημεία σύγκλισής τους και να εντοπίσει τη θέση που παίρνουν πάνω σε καίριες επιχειρηματολογικές αντιπαραθέσεις, εντός της ψυχολογίας, αναφορικά με την ταυτότητα του φύλου. Υποστηρίζεται ότι ο ιστορικο-κοινωνικός προσδιορισμός της ταυτότητας του φύλου, αλλά και της ψυχολογικής έρευνας πάνω σε αυτήν, η προσέγγιση της ταυτότητας ως συνέπειας διασταυρούμενων κατηγορικών υπαγωγών και η αντίσταση στη θηλυκοποίηση αποτελούν σημεία στα οποία οι μελέτες συγκλίνουν.

Λέξεις κλειδιά: Ταυτότητα φύλου, Ψυχολογική έρευνα, Διασταυρούμενες κατηγορικές υπαγωγές, Θηλυκοποίηση.

1. Εισαγωγή

Αναζητώντας τα σημεία σύγκλισης των εργασιών που συμπεριλαμβάνονται στο παρόν αφιέρωμα, και προσπαθώντας να ανιχνεύσω τη σύνδεσή τους με τρέχουσες κοινωνικο-θεωρητικές συζητήσεις, η έννοια της «ταυτότητας» φάνηκε να αποτελεί προνομιακό τόπο συνάντησης. Είναι μια έννοια που εξαιτίας της ρευστότητας και των συγκεχυμένων της ορίων έχει επανειλημμένα κατηγορηθεί και απειληθεί με εγκατάλειψη (βλ. Brubaker, & Cooper, 2000). Παρ' όλα αυτά και ίσως εξαιτίας των χαρακτηριστικών της που ενοχοποιούνται² εδώ και 60 περίπου χρόνια αποτελεί

ένα από τα πιο παραγωγικά πεδία έρευνας και αναστοχασμού στις κοινωνικές επιστήμες γενικότερα και στη μελέτη του φύλου ειδικότερα (Wetherell, 2010).

Στόχος λοιπόν της συζήτησης πάνω στις εργασίες που συμπεριλαμβάνονται στον παρόντα τόμο είναι: (α) να αναδείξει τα κοινά τους σημεία αναφορικά με την προσέγγιση της ταυτότητας του φύλου και (β) να φωτίσει κάποιες από τις αντινομίες που ενυπάρχουν στην προβληματική της ταυτότητας του φύλου στην ψυχολογία. Υιοθετώντας την προσέγγιση των ιδεολογικών διλημάτων και της ρητορικής ψυχολογίας (Billig, 1987. Billig et al., 1988), η συζήτηση θα επιχειρή-

1. Διεύθυνση: Λέκτορας Κοινωνικής Ψυχολογίας των Διομαδικών Σχέσεων, Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 541 24 Θεσσαλονίκη. E-mail: figgou@psy.auth.gr

2. Σύμφωνα με τον Lowy (1992), η ασάφεια και η ρευστότητα εννοιών κινητοποιεί αλλά και επιτρέπει τη συνεχή ανάπτυξη νέων κατευθύνσεων στην εμπειρική τους διερεύνηση και φέρνει συχνά τις έννοιες αυτές στο επίκεντρο διεπιστημονικού ενδιαφέροντος (βλ. ακόμη Condor, & Figgou, 2012).

σει να εντοπίσει τα σημεία σύγκλισης μεταξύ των κειμένων, όχι μόνο με βάση αυτά που πρεσβεύουν αλλά και με βάση αυτά που αντιστρατεύονται, και να σκιαγραφήσει, εκτός από τις παραδοχές για την ταυτότητα του φύλου που φαίνεται να ενστερνίζονται οι συγγραφείς, αυτές που τοποθετούν «απέναντι».

2. Η ταυτότητα του φύλου και η ψυχολογική της διερεύνηση «εγκιβωτισμένες» στο κοινωνικό πλαίσιο

Μία από τις αναπαραστάσεις της ταυτότητας του φύλου στην ψυχολογική έρευνα που έχει εκτενώς συζητηθεί είναι αυτή της ουσιοποιημένης, ανιστορικής ταυτότητας, που συνδέει τη γυναικεία συμπεριφορά με εγγενή χαρακτηριστικά και αποδίδει τη διαφορά από το (ανδρικό οικουμενικό πρότυπο) στη γυναικεία «φύση» (βλ. Wilkinson, 1997. Segal, 2010). Αυτή η προσέγγιση της ταυτότητας αντανακλάται –όταν δεν δηλώνεται ρητά– στον ερευνητικό σχεδιασμό ψυχολογικών μελετών που ανεξάρτητα από το κύριο ερευνητικό ερώτημα και ανάμεσα σε άλλες «μεταβλητές» ανιχνεύουν τις διαφορές φύλου. Όπως αναφέρει η Herburn (2003), η ψυχολογία έχει συγκεντρώσει τεράστιο όγκο δεδομένων πάνω στις –προσεγγιζόμενες ως α-χρονικές– διαφορές φύλου.

Η προσέγγιση της ταυτότητας του φύλου ως ουσιοποιημένης φαίνεται να αποτελεί για τις εργασίες που συμπεριλαμβάνονται στο αφιέρωμα αυτό τον ρητορικό «άλλο», που λιγότερο ή περισσότερο φανερά υποσκάπτεται και αμφισβητείται. Ήδη στην εισαγωγή των επιμελητριών μια τέτοια προσέγγιση της ταυτότητας περιγράφεται ως ένα θεμελιώδες σφάλμα απόδοσης (Ross, 1977), μια μεροληψία της ψυχολογικής εργογραφίας. Αυτό όμως που έχει ιδιαίτερη σημασία δεν είναι ο εντοπισμός της μεροληψίας, αλλά η ερμηνεία της. Η ενδεχόμενη απόδοση του λάθους στην ανεπαρκή επιστημονικότητα ενός (σημαντικού ως προς το μέγεθος αλλά και την επίδραση που άσκησε) τμήματος της ψυχολογικής θεωρίας και έρευνας θα σήμαινε ότι διαπράττουμε το ίδιο λάθος. Καμία από τις εργασίες δεν φαίνεται να κλίνει προς αυ-

τή την κατεύθυνση. Παρά τις διαφορετικές αποστάσεις των συγγραφέων από μια κοινωνικο-κονστρουκτιονιστική οπτική (Gergen, 1985) υπάρχει μια σαφής πρόκριση του κοινωνικού, του πολιτισμικού, του ιστορικού, του πολιτικού πλαισίου που όχι μόνο διαμορφώνει ταυτοτικές θέσεις και έχει ταυτοτικές συνέπειες για τα δρώντα κοινωνικά υποκείμενα, αλλά επίσης συγκατασκευάζει ερευνητικές προτεραιότητες (όπως στην εργασία των Παπαθανασίου, Ποταμιάνου και Χαρίτου-Φατούρου) και επιστημονικά πεδία (όπως στην εργασία της Burman) εντός της ψυχολογίας.

Το κοινωνικό πλαίσιο λοιπόν αναπαρίσταται στις μελέτες που φιλοξενούνται στο παρόν αφιέρωμα κυρίως με τη μορφή ηγεμονικών (φυσικοποιημένων) κοινωνικών αναπαραστάσεων που προκρίνουν συγκεκριμένες έμφυλες ταυτότητες (ετεροσεξουαλικότητα, μητρότητα) και αποσιωπούν, υποσκάπτουν ή στιγματίζουν άλλες. Αυτές επιδρούν καθοριστικά στις «προκαταλήψεις» συμβούλων και συμβουλευόμενων (τόσο αναφορικά με τη μεταξύ τους σχέση όσο και γενικότερα αναφορικά με τη σχέση του εαυτού και των άλλων) (Μαλικιώση-Λοζου, υποθάλπου τη σύνδεση της εμπειρίας της μαστεκτομής με την ελλειμματική και τραυματισμένη θηλυκότητα (Αυδή, Ζηλιασκοπούλου και Ρούση), επιτρέπουν τη νομιμοποίηση του αποκλεισμού των γυναικών από την αγορά εργασίας (Τάζογλου και Δεληγιάννη), και επηρεάζουν το συγκεκριμένο προσανατολισμό τους μέσα σε αυτήν (Σακκά).

Επιπλέον, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις για τις έμφυλες ταυτότητες και τους έμφυλους ρόλους, ως διαθέσιμη και δημοφιλής πολιτισμικά γνώση, εμφανίζονται να αλληλεπιδρούν με το πραγματοποιημένο σύμπαν της επιστήμης της ψυχολογίας (Moscovici, 1984) και να συμπλέκονται με τον επιστημονικό λόγο. Το κείμενο της Burman καταδεικνύει την αμοιβαία υποστήριξη και νομιμοποίηση των δύο, καθώς αποδομεί τις παραδοχές της εξελικτικής ψυχολογίας, ενώ η εργασία των Παπαθανασίου, Ποταμιάνου και Χαρίτου-Φατούρου εντοπίζει τη συμπλοκή τους στις σιωπές αλλά και στις φωνές που κυριαρχούν στη μελέτη των ουσιοεξαρτήσεων. Τέλος η φεμινιστική πολυπολιτισμική προσέγγιση της συμβουλευτικής ψυ-

χολογίας που αναπτύσσεται από τη Μαλικιώση-Λοΐζου δείχνει τη συνάντησή τους στη νοσηματοδότηση της «δυσλειτουργίας» και των «συμπτωμάτων».

3. Κοινωνική ταυτότητα, κοινωνικές κατηγορίες και διασταυρούμενες κατηγορικές υπαγωγές

Στη δεκαετία του 1960 με αρχές της δεκαετίας του 1970, και καθώς η προσέγγιση της ταυτότητας ως ατομικού επιτεύγματος είχε αρχίσει να υποχωρεί, θεωρία και έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες (και στην κοινωνική ψυχολογία ειδικότερα) επικεντρώθηκαν στην ταυτότητα ως συνέπεια της *ιδιότητας του μέλους* (membership) ομάδων και κοινωνικών κατηγοριών (Tajfel et al., 1971). Η επικέντρωση αυτή ήταν στενά συνδεδεμένη με κοινωνικά κινήματα μέσα και έξω από τα πανεπιστήμια, τόσο στην Αμερική όσο και στην Ευρώπη, ενώ οι συζητήσεις εντός της κοινωνικής ψυχολογίας την αναπαριστούσαν ως ένα επιστημονικό πεδίο σε «κρίση» (Armistead, 1974) και πρότειναν την αλλαγή επιστημονικού παραδείγματος και την αναζήτηση μιας νέας μετα-θεωρίας (Gergen, 1973. Moscovici, 1972).

Για τη μελέτη της ταυτότητας του φύλου η μετάθεση του ενδιαφέροντος από το άτομο στην κοινωνική ομάδα είχε ως συνέπεια η έννοια του κοινωνικού φύλου (gender), σε αντιδιαστολή με το βιολογικό (sex), να διαδοθεί και να γίνει ευρέως κατανοητή (Segal, 2010). Σύντομα, ωστόσο, ερωτήματα αναφορικά με τα όρια και τη σταθερότητα των κοινωνικών κατηγοριών, αλλά και με την ομοιογένεια της εμπειρίας όσων μοιράζονταν την υπαγωγή σε μια κοινωνική κατηγορία, δημιουργήσαν κλυδωνισμούς. Το αποτέλεσμα ήταν οι ταυτοτικές συνέπειες της κατηγορικής υπαγωγής να πάψουν να θεωρούνται δεδομένες και να μετατραπούν σε αντικείμενο διερεύνησης. Η αμφισβήτηση ξεκίνησε από αυτές/-ούς των οποίων τα βιώματα αλλά και οι αγώνες δύσκολα μπορούσαν να «χωρέσουν» ή να προσδιοριστούν αποκλειστικά από μια κατηγορική υπαγωγή. Οι μαύρες φεμινίστριες, για παράδειγμα, αντίληφθηκαν πολύ

χωρίς ότι οι εμπειρίες τους ήταν εξαιρετικά πολυδιάστατες για να κατανοηθούν μόνο από τη φεμινιστική ή μόνο από την αντιρατσιστική οπτική (Davis, 1983. Mohanty, 1991. βλ. Desai, 2010, για μια σύνοψη αυτών των συζητήσεων). Όπως χαρακτηριστικά υποστήριξαν οι Bhavnani και Phoenix (1994), το πρόβλημα είναι ότι το ίδιο το περιεχόμενο και οι στρατηγικές του ρατσισμού αλλάζουν και προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες ταυτοτικές θέσεις. Επομένως, ούτε ο ρατσισμός αλλά ούτε και η ταυτότητα μπορεί να προσδιοριστούν στον ενικό αριθμό, και είναι ρητορικά και πρακτικά αποτελεσματικότερο να μιλάμε για *ταυτότητες* αλλά και για *ρατσισμούς*.

Μια σημαντική παράδοση μελετών πάνω στην ταυτότητα, που αναπτύχθηκε ως αποτέλεσμα του παραπάνω προβληματισμού, είναι αυτή που χρησιμοποιεί την έννοια των διασταυρούμενων κατηγορικών υπαγωγών (intersectionality) (Crenshaw, 1991). Είναι μια έννοια που σηματοδοτεί την αστάθεια αλλά και την ανομοιογένεια της ταυτότητας ως εμπειρίας, ως δράσης και εν τέλει ως αναλυτικής κατηγορίας. Σύμφωνα με την Burman (2011, σελ. 263), παραπέμπει στη συμπλοκή ταυτοτικών κατηγοριών, *στις πολλαπλές και διασταυρούμενες μορφές των έμφυλων θέσεων που κατασκευάζονται από τις δομές της κοινωνικής τάξης, της σεξουαλικότητας και της φυλετικοποίησης*.

Όλες οι εργασίες που φιλοξενούνται στον παρόντα τόμο αναδεικνύουν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό την ανομοιογένεια αυτή και προσεγγίζουν την ταυτότητα ως συνέπεια της συμπλοκής κατηγορικών υπαγωγών. Στο κείμενο της Μαλικιώση-Λοΐζου η κατανόηση της συμπλοκής κοινωνικών κατηγοριών και ταυτοτήτων αναδεικνύεται σε λόγο ύπαρξης και στόχο της φεμινιστικής πολυπολιτισμικής προσέγγισης της συμβουλευτικής ψυχολογίας. Η συγγραφέας επισημαίνει την αναγκαιότητα κατανόησης των ταυτοτικών συνεπειών για τους συμβουλευόμενους από την υπαγωγή τους σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και κατηγορίες με διαφορετική πρόσβαση σε πρόνοια και εξουσία.

Στην εργασία της Σακκά η ταυτότητα του φύλου στη διασταύρωσή της με τη μειονοτική ή πλειονοτική ταυτότητα γίνεται απόθεμα για την

προσέγγιση των προσδοκιών των εφήβων στην περιοχή της Θράκης. Η Θράκη βέβαια αποτελεί μάλλον «υποδειγματική περίπτωση» για τη μελέτη της συνθετότητας των ταυτοτήτων και των κατηγορικών υπαγωγών. Τα κριτήρια προσδιορισμού της μειονότητας (εθνοτικά, θρησκευτικά) όπως και το ζήτημα της ομοιογένειας της ταυτότητας της όχι μόνο δεν είναι δεδομένα, αλλά έχουν πυροδοτήσει και εξακολουθούν να πυροδοτούν οξύτατες αντιπαραθέσεις (Δραγώνα, & Φραγκουδάκη, 2008. Figgou, & Condor, 2007. Figgou, in press). Στη συζήτηση των αποτελεσμάτων η συγγραφέας υποστηρίζει πως οι κατηγορικές υπαγωγές με βάση το φύλο και την πλειονοτική ή μειονοτική θέση ίσως να μη συνιστούν επαρκείς ερμηνευτικούς πόρους και πιθανολογεί τη διαφοροποιητική επίδραση της αστικής ή αγροτικής προέλευσης των μελών της μειονότητας. Έτσι εισάγει μια νέα κατηγορική διάκριση που έχει επισημανθεί και σε άλλες μελέτες και που κρύβει πίσω της πολλές άλλες διχοτομήσεις και διασταυρώσεις (Τρουμπέτα, 2001).

Στη μελέτη της Burman, οι πολλαπλές έμφυλες ταυτοτικές θέσεις που κατασκευάζονται για τις γυναίκες αναπαριστώνται ως συνέπεια των πολλαπλών κατασκευών της παιδικότητας, ενώ η κατανόηση αυτής της πολλαπλότητας θεωρείται από τη συγγραφέα αναγκαία συνθήκη για την άρθρωση μιας αποτελεσματικής ρητορικής αμφισβήτησης και για τον προσανατολισμό της πολιτική δράσης. Τέλος, στις υπόλοιπες εργασίες οι αναλυτικές κατηγορίες που συγκεντρώνουν την προσοχή των συγγραφέων προϋποθέτουν τη συμπλοκή της ταυτότητας του κοινωνικού φύλου με αυτήν της άνεργης (Τάζογλου και Δεληγιάννη), της εξαρτημένης (Παπαθανασίου, Ποταμιάνος και Χαρίτου-Φατούρου) και της γυναίκας που υπέστη μαστεκτομή (Αυδή, Ζηλιασκοπούλου και Ρούσση).

4. Αποσιώπηση και σφετερισμός των γυναικείων φωνών

Το τελευταίο ζήτημα που αναδεικνύεται από τα κείμενα, και που και πάλι θεωρώ ότι εμπίπτει σε ευρύτερα ιδεολογικής φύσης διλήμματα που κυ-

ριαρχούν τόσο στον επιστημονικό διάλογο (και άρα και στα κείμενα της ψυχολογίας) για το φύλο όσο και στη ζώσα ιδεολογία της καθημερινής ζωής, είναι αυτό ανάμεσα στην εμφατική επικέντρωση στη διαφορά και στην αποσιώπησή της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του διλήμματος αυτού έτσι όπως ξεδιπλώθηκε στον επιστημονικό διάλογο είναι η συζήτηση που πλαισίωσε τη δημοσίευση του κλασικού πια κειμένου της Gilligan (1982) που επιχειρηματολόγησε υπέρ των διαφορετικών χαρακτηριστικών της ηθικοκοινωνικής ανάπτυξης των γυναικών και αναδείκνυε την ιδιαίτερη φωνή τους. Το συγκεκριμένο έργο τοποθετείται ανάμεσα σε αυτά που άσκησαν τεράστια επιρροή τόσο στην ψυχολογία όσο και στη φεμινιστική σκέψη (ή τουλάχιστον σε μια σχολή σκέψης), ακριβώς επειδή εμφατικά τόνιζε τη διακρίσιμότητα και διαφορετικότητα της γυναικείας ταυτότητας. Ωστόσο οι κριτικές που το πλαισίωσαν ήταν επίσης καταιγιστικές, επισημαίνοντας ότι η έμφαση στη διαφορά ανατροφοδοτούσε κάποιες από τις πιο διαδεδομένες στερεο(τυπικές) αναπαραστάσεις για τις γυναίκες.

Και οι δύο όψεις αυτής της αντινομίας αναδεικνύονται από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας για τις ουσιοεξαρτήσεις που επιχειρείται στο κείμενο των Παπαθανασίου, Ποταμιάνου και Χαρίτου-Φατούρου. Σύμφωνα με τους συγγραφείς, ενώ σε μεγάλο τμήμα της συγκεκριμένης βιβλιογραφικής παραγωγής οι γυναίκες παραμένουν αόρατες και η εξάρτηση προσδιορίζεται ως ένα ζήτημα που αφορά τους άντρες, κάποιες από τις νεότερες μελέτες αφιερώνουν χώρο στη γυναικεία εμπειρία της εξάρτησης. Ωστόσο, όπως επισημαίνεται, αυτές οι «θεραπευτικές και ερευνητικές προσπάθειες για το ζήτημα της εξάρτησης των γυναικών από ουσίες εστιάζονται κυρίως στην παροχή υπηρεσιών και στη διερεύνηση των προβλημάτων εγκυμοσύνης, μητρότητας και υγείας των παιδιών». Με άλλα λόγια, οι γυναίκες τοποθετούνται σε συγκεκριμένες έμφυλες ταυτοτικές θέσεις, αφού κλητεύονται κυρίως ως μητέρες.

Η κλήτευση των γυναικών ως τοποθετημένων σε συγκεκριμένους έμφυλους ρόλους μέσα από την κατασκευή ποικίλων αλλά και κοινότοπων αναπαραστάσεων της παιδικότητας και της ανά-

πτωξης συζητιέται διεξοδικά και στην εργασία της Burman. Η συγγραφέας καλεί τις γυναίκες να αρνηθούν τη σαγήνη της κλήτευσης αυτής, την οποία παρουσιάζει ως μια διεργασία θηλυκοποίησης, μια διεργασία που αποτελεί σφετερισμό των γυναικείων φωνών, δεν έχει σχέση με τις πραγματικές, δρώσες γυναίκες και φυσικοποιεί τις σχέσεις εκμετάλλευσης (βλ. και Burman, 2011). Η έκκληση της Burman για αποφυγή των σειρήνων της θηλυκοποίησης έχει, νομίζω, εφαρμογή και στα ερευνητικά πεδία στα οποία εστιάζουν οι υπόλοιπες εργασίες, και είναι κρίσιμη και χρήσιμη για τον τρόπο ή τους τρόπους με τους οποίους ως ερευνήτριες και συγγραφείς αναπαριστούμε και πλαισιώνουμε τη φωνή αυτών που μελετάμε.

5. Σύνοψη και συμπεράσματα

Η συζήτηση που προηγήθηκε επιχείρησε να εντοπίσει κάποια σημεία σύγκλισης των εργασιών που συμπεριλαμβάνονται στο παρόν αφιέρωμα και να αναδείξει τη θέση την οποία παίρνουν σε κάποια από τα σημαντικότερα διλήμματα που έχουν αναδυθεί κατά την προσπάθεια μελέτης των έμφυλων ταυτοτήτων στην ψυχολογία. Ο ιστορικο-κοινωνικός προσδιορισμός της ταυτότητας του φύλου αλλά και της ψυχολογικής έρευνας πάνω σε αυτήν, η προσέγγιση της ταυτότητας ως συνέπειας διασταυρούμενων κατηγορικών υπαγωγών και η αντίσταση στη θηλυκοποίηση αποτελούν, σύμφωνα με τη συζήτηση που προηγήθηκε, σημεία στα οποία οι μελέτες συναντιούνται.

Υποστηρίχθηκε επίσης ότι αυτά τα σημεία σύγκλισης αποτελούν όψεις αντινομιών που χαρακτηρίζουν την προβληματική του φύλου στην ψυχολογία και όχι μόνο και εντάσσονται σε ευρύτερα ιδεολογικής υφής διλήμματα (Billig et al., 1988). Η προσέγγιση των επιχειρηματολογικών αυτών αντιπαραθέσεων ως ιδεολογικών διλημάτων υποδεικνύει ότι και οι δύο όψεις τους έχουν καίριες συνέπειες στη μελέτη των ταυτοτήτων του φύλου, αλλά και στο σχεδιασμό πολιτικών και δράσεων. Σημαίνει επίσης ότι η διαπραγμάτευση και η διαχείρισή τους σε κάθε ιστορική στιγμή αποτελεί μια μεγάλη πρόκληση. Μπορεί η κατα-

νόηση της ανομοιογένειας της εμπειρίας ως αποτέλεσμα πολλαπλών και συμπλεκόμενων κατηγορικών υπαγωγών να είναι απαραίτητη για το σχεδιασμό αποτελεσματικής πολιτικής ρητορικής και δράσης, αλλά το ίδιο απαραίτητη είναι η ανάδειξη μιας ισχυρής συλλογικής ταυτότητας η οποία θα αποτελέσει μοχλό κινητοποίησης αυτής της δράσης. Η πρόκληση επομένως έγκειται στη διαπραγμάτευση της ανομοιογένειας και της συλλογικότητας, της διαφοράς και της «κοινότητας». Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει μια από τις συγγραφείς (Burman, 2011) σε άλλο κείμενό της, η παραδοχή ότι όλοι είμαστε διαφορετικοί μπορεί να έχει τις ίδιες συνέπειες παράλυσης της πολιτικής δράσης με την οικουμενοποίηση και την υιοποίηση της ταυτότητας.

Βιβλιογραφία

- Billig, M. (1987). *Arguing and Thinking: A rhetorical approach to social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Billig, M., Condor, S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D., & Radley, A. (1988). *Ideological Dilemmas: A social psychology of everyday thinking*. London: Sage.
- Bhavnani, K. K., & Phoenix, A. (1994). Shifting identities shifting racisms: An introduction. *Feminism and Psychology*, 4, 5-18.
- Burman, E. (2011). Ο σφετερισμός των φωνών των γυναικών: Η ψυχολογική πολιτική της θηλυκοποίησης. Στο Ν. Μποζατζής, & Θ. Δραγώνα (Επιμ.), *Κοινωνική Ψυχολογία: Η στροφή στο λόγο* (σσ. 259-290). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Brubaker, P., & Cooper, F. (2000). Beyond "Identity". *Theory and Society* 29, 1-47.
- Condor, S., & Figgou, L. (2012) Rethinking the prejudice problematic: A collaborative cognition approach. In J. Dixon, & M. Levine (Eds.), *Beyond the prejudice problematic: Extending the social psychology of intergroup conflict, inequality and social change* (pp. 200-221). Cambridge: Cambridge University Press.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.

- Davis, A. (1983). *Women, race and class*. New York: Vintage Books.
- Desai, M. (2010). From this bridge called my back to this bridge we call home: Collective identities and social movements. In M. Wetherell, & T. C. Mohanty (Eds.), *The Sage Handbook of Identities* (pp. 421-436). London: Sage.
- Δραγώνα, Θ., & Φραγκουδάκη, Α. (2008). Εισαγωγή. Στο Θ. Δραγώνα, & Α. Φραγκουδάκη (Επιμ.), *Πρόσθεση όχι αφαίρεση, πολλαπλασιασμός όχι διαίρεση: Η μεταρρυθμιστική παρέμβαση στην εκπαίδευση της μειονότητας της Θράκης* (σσ. 17-56). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Figgou, L. (in press). Essentialism, historical construction and social influence: Representations of Pomakness in majority talk in Western Thrace (Greece). *British Journal of Social Psychology*.
- Figgou, L., & Condor, S. (2007). Categorizing category labels in interview accounts about the "Muslim minority" in Greece. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33, 439-459.
- Gergen, K. J. (1973). Social Psychology as History. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26(2), 309-320.
- Gergen, K. J. (1985). The social constructionist movement in modern psychology. *American Psychologist*, 40(3), 266-275.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Hepburn, A. (2003). *An Introduction to Critical Social Psychology*. London: Sage.
- Lowy, I. (1992). The strength of loose concepts. *History of Science*, 30, 371-396.
- Mohanty, T. C. (1991). Cartographies of struggle. In T. C. Mohanty, L. Torres, & A. Russo (Eds.), *Third world women and the politics of feminism*, (pp. 1-47). Bloomington IN: Indiana University Press.
- Moscovici, S. (1972). Society and theory in social psychology. In J. Israel, & H. Tajfel (Eds.), *The context of social psychology: A critical assessment* (pp. 17-68). London: Academic Press.
- Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representations. In R. Farr, & S. Moscovici (Eds.), *Social Representations* (pp. 3-69). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ross, L. (1977). The intuitive psychologist and his shortcomings: Distortions in the attribution process. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 10, pp. 173-200). New York: Academic Press.
- Segal, L. (2010) Genders: deconstructed, reconstructed, still on the move. In M. Wetherell, & C. Talpade Mohanty (Eds.), *The Sage handbook of identities* (pp. 321-338). London: Sage.
- Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P., & Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1, 149-177.
- Τρουμπέτα, Σ. (2001). *Κατασκευάζοντας ταυτότητες για τους μουσουλμάνους της Θράκης: Το παράδειγμα των Πομάκων και των Τσιγγάνων*. Αθήνα: Κριτική.
- Wetherell, M. (2010). The field of identity studies. In M. Wetherell, & C. T. Mohanty (Eds.), *The Sage Handbook of Identities* (pp. 3-27). London: Sage.
- Wilkinson, S. (1997). Prioritizing the political: Feminist Psychology. In T. Ibanez & L. Iniguez (Eds.) *Critical social psychology* (pp. 178-194). London: Sage.

Psychology, gender and identity: Contradictions, intersections and challenges

LIA FIGGOU¹

ABSTRACT

The aim of this commentary on the papers that contribute to this special issue is to highlight the main points of convergence between them and to identify the position they take on some key argumentative debates on gender identity, within psychology. It is argued that an approach both to gender identity and to its psychological study as situated in the social context, the need to take into account intersectionality, and resistance to feminization constitute points of convergence between the studies.

Keywords: Gender identity, Psychological research, Intersectionality, Feminization.

1. *Address:* Lecturer in Social Psychology of Intergroup Relations, Department of Psychology, Aristotle University of Thessaloniki, 541 24 Thessaloniki. E-mail: figgou@psy.auth.gr